

אורי אורבך ז"ל
1960-2015

לזכרו של אורי אורבך ז"ל

דר' יעל שגב

"זו לא האבקה או מכון מפואר.
החיוך, המבט – זה העיקר.
ותשומת הלב ויחס מעט,
אהבת הזולת, הליטוף, המבט.
אם בזה תשתמשו בטוב טעם ודעת,
חלום רע לא יבוא, לא דרקון ומרשעת.
אם תראו את הכל בפשטות וביושר,
תתקנו לעצמכם כל חלום באושר.
ועל כן, כעת, תסתדרו בעצמכם,
ומי יתן ויתגשמו כל חלומותיכם". (מתוך: מתקן החלומות)¹

אורי שרגא אורבך, יליד שנת 1960, נפטר בחודש פברואר האחרון (כ"ז בשבט תשע"ה, 16.2.15). אורבך כיהן כשר לאזרחים ותיקים וכחבר כנסת מטעם סיעת הבית היהודי. לפני כניסתו לחיים הפוליטיים התפרסם כסופר מוערך, עיתונאי, שדרן, עורך ומאנשי התקשורת הבולטים בציבור הדתי לאומי. אורבך, בוגר ישיבת ההסדר קריית שמונה, עיר בה שימש כמורה בבית הספר היסודי למשך מספר שנים, הקים וערך את שבועון הילדים הדתי "אותיות" (1987) והיה עורכו בשש שנותיו הראשונות. במסגרת זו הקים ירחון לילדים צעירים יותר בשם "סוכריות".

סגנון הכתיבה הייחודי של אורבך, ששילב יסודות קומיים ולעיתים סאטיריים עם כתיבה לא מתיילדת, למרות שרבים מספריו יועדו עבור ילדים, מבטא את תפיסתו העקרונית כי "אני חושב שמבוגר צריך לכתוב לילדים כמו מבוגר הכותב לילדים ולא להתיילד ולהחניף להם. כתיבה טובה פירושה להעלות את הקורא אליך ולא לרדת אליו. זו האחריות של הכותב המבוגר כלפי הקוראים הצעירים"².

ההקפדה היתרה על שימוש בשפה תקנית ושימוש במשלב לשוני גבוה, בצירוף תשתיות מתחום התרבות היהודית וארון הספרים היהודי אשר היו שזורות כיד אומן בספריו, יצרו סגנון כתיבה מרענן,

1 אורבך, א' (1995). מתקן החלומות. קריית גת: דני ספרים וספריית בית אל.
2 מתוך ראיון שנערך ב 8.7.2010 בכתב העת המקוון לספרות ילדים ולנוער "הפנקס".

אשר מעניק רבדים שונים לעלילה: הרובד הפשוט – המיועד לילדים צעירים ולקוראים שאינם בקיאים ברזי עולם תוכן ההלכה היהודית ועולם הספרים היהודי, והרובד העמוק – המיועד לקורא המבוגר, המיומן והבקי בעולם התוכן היהודי.

בספרו **הצחוק**, כותב הנרי ברגסון: "כדי שנבין את הצחוק, עלינו לחזור ולהעמידו בתוך סביבתו הטבעית, והיא החברה. בפרט, עלינו לברר את תפקידו המועיל והוא תפקיד חברתי... הצחוק ודאי שהוא משיב על דרישות ידועות של החיים בחברה, הצחוק ודאי שיש לו משמעות חברתית".³ במובן מסוים, רבים מספריו של אורבך שימשו כמעין "מדורת שבט" לזרם הדתי-לאומי שאליו השתייך, בכך שתארו את שגרת יומו של הילד/האדם הדתי-לאומי, וממילא גם של משפחתו, תוך שימוש בשפה "מגזרית" ותיאור סיטואציות ייחודיות לבני המגזר.

בסדרת הספרים "ילד דתי": **אולי בשבת יזרקו סוכריות**,⁴ **בגלל ילד אחד**,⁵ **ילדה כמוני**,⁶ **באיזה שבט אתה**,⁷ מתאר אורבך בצורה מבודחת התמודדויות ערכיות שאליהן נחשף הילד הדתי-לאומי, את שגרת יומו ואת עולמו הפנימי. מי שאינו חלק מעולם זה, יתקשה להבין את "שפת הקודים" ההומוריסטית.

דוגמא מתוך הספר "באיזה שבט אתה":

"אם תהיה אולימפיאדה

של תנועות נוער

ואני אנצח

ואזכה באיזה תואר,

אני רוצה

שעל דוכן המנצחים

התזמורת תנגן

את "יד אחים" ⁸

בספריו אלו של אורבך נמצא הומור פנימי, אשר לפעמים מתאר בצורה מבודחת ליקויים שונים בחברה הדתית. ספריו מציגים אנקדוטות מחיי הילד הדתי-לאומי החי בחברה מעורבת דתיים-

3 ברגסון, ה' (1963). **הצחוק**. ירושלים: ראובן מס, עמ' 11.

4 אורבך, א' (1996). **אולי בשבת יזרקו סוכריות**. בית אל: ספריית בית אל.

5 ----- (1997). **בגלל ילד אחד**. בית אל: ספריית בית אל.

6 ----- (1999). **ילדה כמוני**. בית אל: ספריית בית אל.

7 ----- (2004). **באיזה שבט אתה**. בית אל: ספריית בית אל.

8 "יד אחים" הינו המנון תנועת הנוער "בני עקיבא" שהיא תנועת הנוער הגדולה ביותר במגזר הדתי.

חילונים, וזאת בשפה שירית. הדגש הוא על הילד כפרט ועל ההתמודדויות הספציפיות שהוא נדרש להן, ועל נקודת מבטו:

"למה השחיה הנפרדת לדתיים

תמיד בשעות שהמים קפואים?

למה בעזרת נשים

אף פעם אין מספיק חומשים?

ולמה מעלית שבת

נוסעת כל כך לאט?

בין הפותרים נכונה יוגרל פרס

שחיה בשש בבוקר⁹ של המתנ"ס."

כאמור, הספרים המשתייכים לסדרת ה"ילד הדתי" משמיעים את קולו של הילד ואת נקודת המבט שלו, גם תוך כדי השמעת ביקורת מרומזת. מדובר בכתבי ייחודית ואפילו מהפכנית בעולם התוכן הדתי והחרדי, בו ישנה נטייה לייצג את דמותו של הילד כדמות בעלת התנהגות אידיאלית, במטרה שהילדים הקוראים יוכלו לחקותו תוך נטייה לשילוב של מסרים דידיקטיים.

אורבך מעולם לא התיימר לחנך – מטרתו היא להשמיע את קולו של הילד החי בעולם המבוגרים. בכך, ניתן לומר כי אורבך מתכתב בסגנון הכתיבה עם יהודה אטלס בספרו **והילד הזה הוא אני**.

גם בתחום כתיבת שירת ה"נונסנס" (שירי "אי-גיון") לקהל הדתי היה אורבך חלוץ: בספרו **אסור להפוך תנין בשבת – שירים שטותיים לילדים דתיים** ניתן למצוא שירים כגון זה:

מעשה בשלושה קניבלים

"חרש שוטה וקטן קניבלים

נכנסו לבית קפה.

הזמינו טורקי קטן אורגינלי

וכמה מיני מאפה.

אמר השוטה: "אני אשתה קטן"

אמר הקטן: "את מי תשתה?"

ענה השוטה: "לא אותך כמובן,

בעצם אשתה לי תה".

9 אורבך, א' (1999). ילדה כמוני. בית אל: ספריית בית אל.

ההומור שבו משתמש אורבך בשיר זה, מתבסס על ידע מקדים של הקורא בסוגיית "חירש, שוטה וקטן" המתוארת במסכת ראש השנה, פרק ג', משנה ח'. יש המגדירים את הטיפול הקומי של אורבך בטקסטים בעלי חשיבות דתית "נועז וחתרני"¹⁰.

ספרו **ילדה כמוני** מתאר אנקדוטות מחייה של ילדה דתית. ההבחנה המגדרית מקנה לספר אותנטיות, משום שילד וילדה בחברה הדתית לאומית חווים חוויות שונות הקשורות לזהותם הדתית. כך ניתן לשמוע, ספק בתלונה ספק בצחוק, את קובלנתה של הילדה על המצילה בבריכה הנפרדת:

"בבריכה הנפרדת

יושבת מצילה

על כיסא גבוה

מצילה כזו קטנה

ועדינה

לא כדאי לטבוע" (שם, עמ' 38);

וגם:

פְּרָה בְּדָרְפֵּךְ

וַיֵּשֶׁ לְפִי מִשְׁךְ

יְחַק עַל מִצַּח

כְּבִימֵי בְּתוּחַת

לאלו ששרים "אנעים זמירות"

בא לי להראות

איך שרים בלי שגיאות" (שם, עמ' 35).

הסיטואציה המדוברת, המוכרת לציבור חובשי ספסלי בית הכנסת היא שירת מזמור "אנעים זמירות". בניגוד לשאר התפילה, המושרת על ידי חזן שהוא מעל גיל בר מצווה לפחות, נהוג שמזמור זה יושר על ידי ילד. המזמור, אשר על פי המסורת נכתב במאה השלוש-עשרה, מצריך קריאה מדויקת על מנת להגות נכון את הביטויים אשר אינם שגורים בפי ילדים בתקופה המודרנית. התסכול המרומז של הילדה, על כך שאף על פי שהיא מסוגלת לשיר את המזמור בצורה מוצלחת יותר מהבנים, השרים אותו בצורה קלוקלת, הדבר אינו אפשרי בחברה הדתית שבה היא חיה – נותן לגיטימציה

10 מזרחי, צ' (2006). "שירים שטותיים לילדים דתיים. ניתוח שלושה קטעים מתוך ספרו של אורי אורבך "אסור להפוך תנין בשבת", עיונים בספרות ילדים, 16: 140-122.

לרגשות תסכול סמויים, שייתכן כי קיימים בקרב קהל הקוראות של הספר, אך מתואר בצורה קלילה והומוריסטית, דבר המבליע את החתרניות של הטענה.

ספר נוסף בסדרת ה"ילד הדתי" הוא **מבטיח בלי נדר** (ספרית בית אל, 2007). ספר זה מעניין במיוחד משום שנראה שכתב על ידי אורבך לציבור החרדי לעומת ספריו האחרים המשתייכים לסדרה זו: על כריכת הספר מצויר ילד עם סממנים חרדיים בולטים – כיפה שחורה ופאות – סגנון לבוש חרדי.

מתוך הספר:

"פעם איבדנו מזלג,

פעם הטבענו צלחת,

למקווה כלים,

אותנו,

אמא כבר לא שולחת."

כשנשאל בראיון לגבי החלטתו לכתוב ספר ילדים ראשון לילדים חרדיים שנכתב על ידי סופר שאינו חרדי, ענה: "אני מכיר את המציאות הזו. יש לי אחיינים חרדיים, ואני חי בשכונה מתחרדת, אז אני יכול לדמיין את זה. אולי בגלל שבכל זאת יש לי איזה רקע, אני יכול להיכנס לנעליו של ילד חרדי."¹¹

כאמור, אורבך לא "קיפח" אף מגזר ועסק גם בכתיבה לקהל החילוני ובפנייה לילדים אשר עולם הידע היהודי שלהם מצומצם. לדוגמא, ספרו **מה מברכים על גלידה**¹² מציג בלשון פשוטה הסברים למונחים המהווים חלק בלתי נפרד מהווי החיים הדתי יהודי, כיחס לחבר, מצוות בין אדם למקום – מהן, חכמי התלמוד והמשנה המרכזיים, מהי גמרא, מהם המדרשים, ספרי התנ"ך, מה עושים בבר מצווה, מדוע מדליקים מדורות בל"ג בעומר, למה תוקעים בשופר ועוד ועוד, מאות שאלות ומונחים בסיסיים לצד סיפורים, משלים ואפילו בדיחות שמשלב אורבך בין דפי הספר, בד בבד עם כתיבה לקהל לא מוגדר כגון: **הצל של צילה**¹³ **מתקן החלומות**¹⁴ ועוד.

רבים מספריו יצאו לאור בהוצאת בית אל המגזרית, אך חלק מספריו יצאו לאור בהוצאות כגון "מודן", "כתר", "אחוזה בית" ו"דני ספרים", מתוך כוונה לפנות לקהל הרחב. קשה לחשוב על סופר ילדים ישראלי נוסף, אשר פנה לקהל יעד כל כך מגוון – ילדים ונוער, מבוגרים, דתיים וחרדיים. ספריו הרבים מגוונים ופונים לקהלי יעד משתנים, אך בכלם ניכר סגנון של כתיבה אנרגטית, זורמת, אינטליגנטית, סוחפת, לעיתים מתריסה – אך תמיד מצחיקה.

11 מתוך ראיון אינטרנטי באתר "תרבוש", אתר תרבות לציבור הדתי בתאריך 25/6/2007.

12 אורבך, א' (2010). בהוצאת אחוזת בית, תל אביב.

13 אורבך, א' (1996). בית אל: ספריית בית אל.

14 אורבך, א' (1995). בית אל: ספריית בית אל.

במאמרו "הטובים לתקשורת", שפורסם לראשונה בכתב העת "נקודה" (גיליון 106, ח' בטבת תשמ"ז 9.1.87), קרא אורבך לצעירים דתיים להצטרף ולהשפיע על עולם התקשורת בארץ. היענותם לקריאתו ניכרת בהשתלבותם של צעירים דתיים רבים המעידים כי נענו לקריאה זו¹⁵. יש לקוות כי אותה היענות תירתם גם לשימור מורשת כתיבת ספרי הילדים הייחודית של אורי אורבך.

